

Ana Karenjina – Bilješke uz recentnu ekranizaciju Tolstojeva remek-djela, u režiji Joes Wrighta

<p>William Shakespeare - All the world's a stage (from As You Like It 2/7)</p>	<p>William Shakespeare – Sav svijet je pozornica (iz „Kako vam se sviđa“ 2/7)</p>
<p><u>All the world's a stage,</u> And all the men and women merely players: They have their exits and their entrances; And one man in his time plays many parts, His acts being seven ages. At first the infant, Mewling and puking in the nurse's arms. And then the whining school-boy, with his satchel And shining morning face, creeping like snail Unwillingly to school. And then the lover, Sighing like furnace, with a woeful ballad Made to his mistress' eyebrow. Then a soldier, Full of strange oaths and bearded like the pard, Jealous in honour, sudden and quick in quarrel, Seeking the bubble reputation Even in the cannon's mouth. And then the justice, In fair round belly with good capon lined, With eyes severe and beard of formal cut, Full of wise saws and modern instances; And so he plays his part.</p>	<p><u>Sav svijet je pozornica;</u> A ljudi, žene u njoj glumci samo, Što dolaze i odlaze sa scene; I mnogo život uloga mu pruža Kroz sedam čina. Prvo, kao dijete, On dreči, slini dojlji na ruci; A onda plačni đak, s torbom svojom I s glatkim licem puže poput puža Bez volje k školi. Ljubavnik je zatim, I uzdiše ko peć, i tužno pjeva O obrvama drage. Tada vojnik, Pun strašnih kletvi, s bradom ko pantera, Osjetljiv na čast, nagao na svađu, Za mjehur slave stavit spreman glavu Pred ždrijelo topa. Onda kao sudac, Za ukras trbuh, kopuna pun, nosi I strogo gleda, s podšišanom bradom; Pun mudrih riječi i običnih misli, On ulogu si igra</p>

Shakespeare je, u gore navedenom djelu, rekao da je čitav svijet jedna pozornica, a mi smo samo glumci koji pažljivo igraju svoje uloge, na toj, za nas postavljenoj, sceni. Po mojem mišljenju redatelj ove ekranizacije Tolstojeve knjige „Ana Karenjina“ se vodio upravo tom mišlju, što je prilično jasno vidljivo ukoliko se gornji citat uspoređi s filmom. Film je režiran na način da se scene izmjenjuju podizanjem ili spuštanjem zastora u trenucima kada se radi o emocionalno neutralnoj sceni, ili kidanjem zastora u komadiće, ako je riječ o emocijama nabijenoj sceni. Sve izgleda kao da se događa, ne u realnom, svakodnevnom svijetu, nego na jednoj ogromnoj pozornici, što gledatelja, stvarno, povremeno natjera na razmišljanje o granici između ta dva svijeta. Ovaj pristup ponekad funkcionira, a ponekad ne, ali u svakom slučaju daje jedan novi pristup Tolstojevom djelu, jer je priča već zadana knjigom, a manje više i očekuje se da je gledatelj već upoznan s djelom, bilo kroz čitanje knjige ili kroz neku raniju ekranizaciju, ili kroz oboje. Ovakav prikaz stvarnih ljudi kao scenskih glumaca funkcionira fantastično za sve scene društvenog života ruske aristokracije tog doba, za većinu njihovih susreta i društvenih događanja koja zahtijevaju da ljudi na sebe nabace „masku za van“, zaborave na svoju osobnost i sklonosti te igraju uloge ministra, ministrove žene, velmože, princa, oficira, princeze itd.. Budući da većina likova to upravo i radi, film, u više navrata, odlično „hvata“ te trenutke društvenih ili uličnih okupljanja, lišenih osobne ljudskosti i totalno prenesene u svijet hladnih očekivanja, vezanih uz ponašanje određene osobe i njezinoga statusa i/ili bogatstva. „Zna se“ kako se ponaša jedan ministar, jedan svećenik, jedan veleposjednik, jedna princeza, jedan učenik itd. i nikakva iznenađenja nisu dopuštena. Svaki „izlet“ iz kalupa društvenih očekivanja je skandal i brutalno je kažnjen izopćenjem i općim prijezirom, što je Ana morala, nažalost, iskusiti na vlastitoj koži.

Engleski filozof David Hume je još davno rekao da naše akcije ne pokreće razum nego kritična masa osjećaja prema nečemu. Sve najbitnije stvari u životu

nemaju baš velike veze s razumom. Kada se zaljubljujemo razum nema ništa s tim, kada volimo jesti sarmu ili sladoled to nije sigurno zbog njihovih savršeno uravnoteženih nutritivnih svojstava, nego zbog okusa tj. osjećaja koji konzumacija tog jela izaziva u nama. Nitko ne puši, ne drogira se, ne ide u rat, ne zaljubljuje se zato što je to najrazumnija stvar koju može učiniti u tom trenutku, nego zbog osjećaja koji prevladava u tom trenutku. Hume ukratko kaže: „Razum je rob strasti“ i tu tvrdnju, bez obzira na to bila ona istinita ili ne, mora se imati na umu tijekom čitavoga filma.

Prema svemu ovome, najveći problem, koji je odlično prikazan i u filmu i u knjizi, je potpuni nedostatak osjećaja, indiferentni profesionalizam prenesen u osobni život, ili življenje života kao da se uvijek, u

svakom trenutku nalazimo na pozornici, a prepuno gledalište nas pažljivo promatra. Problem stalnog života na pozornici, stalnog ravnjanja prema mišljenju i očekivanjima drugih, problem nepostojanja privatne osobnosti, zatiranje žive osobe od krvi i mesa je centralni problem djela „Ane Karenjine“, ali, po mojem mišljenju, ne Ane, nego prvenstveno njezinoga muža, cijenjenog i uglednog Alekseja Karenjina. U nastavku ću pokušati, slijedeći nit filma, prenijeti centar pozornosti i „krivnje“ s Ane na njezinoga muža, navodnog sveca i veleštovanog ministra, cijenjenog i „voljenog“ u čitavoj Rusiji. Uzrok problema, a i uzrok tragedije, nije u Ani nego u njezinome mužu i društvu koje stoji iza njega i kojeg on tako usrdno i „s

velikom ljubavlju i filantropijom“ zastupa.

U cijelom filmu jedine dvije potpuno „žive osobe“ su Ana i njena rođakinja Kitty, koja se može shvatiti kao Anin pandan u pozitivnom smislu. Jedino njih dvije se ne uklapaju u gore navedeni prikaz života kao savršeno režirane kazališne predstave u kojoj svatko pokorno igra svoju ulogu. Jedino njih dvije pokazuju potrebu i moć osjećaja, ponekad u konstruktivnom a ponekad i u destruktivnom smislu.

Da bismo razumjeli Anu potrebno je opisati njezin brak i odnos s mužem, Aleksejem Karenjinom. Aleksej je pravi primjerak emocionalnoga invalida, beskrvnoga muža koji je, zahvaljujući svojoj inteligenciji i plemenitom podrijetlu, daleko dogurao u politici i obnaša ulogu ministra ili zastupnika s velikim utjecajem i ovlastima. Međutim, kao što je ministar po „profesiji“, on je ministar i kao muž, ministar kao otac, ministar kao prijatelj itd.. I uvijek se ponaša onako kako se to očekuje od jednoga ministra – dostojanstveno i „na nivou“. Njegova ljubav je uvreda za tu riječ, njegovo očinstvo isto tako, a vjerojatno, slijedeći prethodnu logiku i njegova politička briga za stanje obespravljenih seljaka i cigana, negdje u Sibiru.

Njegova vrsta „ljubavi“ je izvrsno prikazana u recentnoj hrvatskoj komediji „Sonja i bik“, u kojoj jedna mlada aktivistica javno protestira protiv „zlostavljanja“ bikova, agitira na trgu za njihovu dobrobit, skupljajući potpise za izglasavanje zakona za zaštitu bikova, a da nikada u svom životu nije upoznala nijednog uzgajivač bikova, niti je ikada prišla blizu ijednom biku. Istu takvu vrstu ljubavi gaji Aleksej Karenjin prema svima. Nitko se ne može emocionalno približiti njemu, niti se on kome približava, jer je to nedostojno jednoga ministra. A on ipak, sve njih voli – izdaleka, ministarski. Upečatljiva je jedna scena, kada Ana zanesena igrom sa sinom Serjožom, naliće slučajno na svoga muža i pokazuje toliki osjećaj neugode zbog toga što je zatečena u igri s vlastitim sinom da se gledatelj ne može oteti dojmu kako je ona učinila nešto loše. A sam Aleksej pravi „strašniju“ facu tada nego kada mu Ana priopćava da spava s drugim čovjekom. Čitav njihov život u stvari jeste jedna grozna, dosadna kazališna predstava, u kojoj, dok iz Ane ne provali strast, njih dvoje uredno igraju svoje uloge, a dijete svakako nitko ništa ne pita jer ono je „dijete jednog ministra“ i treba se ponašati sukladno tome.

Kakva je Ana, kao osoba? Ona je prekrasna, inteligentna, osjećajna, obrazovana, senzibilna, strastvena (što ni ona sama nije znala do određenog trenutka u filmu) žena u kasnim dvadesetima, koja je napravila fatalnu pogrešku udavši se za Alekseja Karenjina. Pogreška je nastala iz njenog neiskustva i mladosti, te iz mišljenja njezine okoline koje bi otprilike glasilo: „Što žena može više poželjeti u životu nego udati se za dobrostojećega, bogatog, uglednog ministra ugodne naravi?“ U Aninom slučaju odgovor je: „Sve“, ili barem, sve što je bitno. Ušavši u brak sa Karenjinom Ana je izgubila sve bitno a nije dobila ništa, osim zapažene uloge u kazalištu njezinoga života, uloge „Gospođe ministarke“. Njegov hladni karakter je ubio sve živo i strastveno u njoj, osim ljubavi prema djetetu. Ana od supruga želi prijateljstvo, osjećaj da je voljena i potrebna, razmjenu mišljenja, zajedničke sklonosti, igru, seks, strast, osjećaj pripadnosti koji dijele samo njih dvoje, a ne čitav njihov društveni krug. A što je dobila? Dobila je ministra, koji sve

navedene uloge obavlja „ministarski“. Aleksej je sposoban samo za distanciranu ljubav, samo za ljubav prema podanicima koji žive negdje daleko i ne opterećuju ga osobno. Za njega je odnos s Anom, seks s Anom, prijateljstvo s Anom, samo bračna dužnost, nešto što spada u „opis posla“. Mislim da se čovjeku teško može dogoditi veći užas nego da postane nečija „bračna dužnost“. To je užasnije od prostitucije, jer kod prostitucije obje strane znaju u što se upuštaju, dok u ovakvom odnosu, jedna strana misli (barem neko vrijeme) da je voljena i željena zbog nje same, a u stvari ona predstavlja „bračnu dužnost“ ili „očinsku dužnost“. Ne dao Bog nikome da dobije oca po dužnosti, muža po dužnosti, svećenika po dužnosti, liječnika po dužnosti itd.. (profesora po dužnosti?!!!)

Kada se sve ove činjenice uzmu u obzir, Anine riječi, upućene Vronskome, kojima ona izriče želju za nastavljanjem života s njim, iako je cijelo društvo protiv njih, a koje glase nešto poput: „Osjećam se poput prosjaka, koji je dugo gladovao a onda mu je netko dao komadić hrane“, zvuče sasvim razumljivo i opravdano. Nakon dugoga gladovanja nitko se ne odriče hrane. Živeći godinama u emocionalnom vakumu Ana je preplavljena osjećajima i straću, koje, po Humeovoj definiciji, očigledno više ne može i ne želi kontrolirati.

Za nju je brak sve ono što za njezinoga muža nije. I obrnuto. Ona želi muža, a dobija ministra. Ona želi ljubavnika, a dobija ministra. Ona želi sugovornika, a dobija ministra koji priča o politici i svojim političkim uspjesima. Ona želi strast, a on nekoga tko će uredno izvršavati obveze ministrove žene. Za nju vjenčani list ne znači ništa osim papira s potpisom ukoliko život ne prati ono što taj list simbolizira, dok je njemu vjenčani list gotovo poput kupoprodajnog ugovora, koji sadrži stavke koje svaka stranka mora poštovati. Čim započinje vezu s Vronskim, ona mužu kaže: „Ali ja nisam tvoja žena, ja sam žena drugoga“, ne govoreći mu time samo da spava s drugim, nego da je našla nekoga s kim se može osjećati kao živa žena, kao supruga, kao osoba. Ona kaže da ona samo nosi njegovo ime, ali da je po svemu žena drugoga, tražeći razvod i želeći započeti iznova. U tom trenutku, za vrijeme tog razgovora, kao i nekoliko puta ranije, dok ona još nije bila započela fizičku vezu s Vronskim, njezin muž je imao prilike ispraviti stvari. Gledatelj se ne može oteti dojmu, da mu je Ana i tada ostavljala prostor, nesvjesno ga molila, da joj kaže da je voli, da je ne želi izgubiti, da ne može bez nje, ali sve o čemu je on mogao smoci snage razmišljati je: „Što će reći ljudi kada vide kako se ponaša žena jednog ministra?“.

Druga osoba vrijedna pažnje je Kitty Ščerbacka, mlada princeza koja tek ulazi u društvo. Kao što to obično biva, ona u početku ne prepoznaje istinsku vrijednost nego ide za izvanjskim sjajem i privlačnoću. Privlačni, blazirani oficir Vronski joj je daleko privlačniji od mnogo karakternijega, vrjednijeg, moralnijeg Levina, zemljoposjednika iz provincije. Ali, kako vrijeme prolazi, Kitty uči i raste, ne fizički nego emocionalno, da bi na kraju stvorila emocionalno najuravnoteženiju osobu u cijelom romanu, odnosno filmu. Kitty pravi pogreške, ali „na vrijeme“, dok su one još male, dok takve pogreške još nisu pokrenule smrtonosnu lavinu, lavinu poput one koja je uništila Anu. Ana je čekala dok stvari nisu postale prekrupne, dok se „Humeovska strast“ nije toliko rasplamsala da ju je cijelu pojela. Ana nikada nije uzimala u obzir moć svojih emocija, moć nesvjesnoga, duboko zapretenoga u njoj dok to nesvjesno nije preuzelo primat i kontrolu nad njenom osobom. Ovo Freud zgodno objašnjava u svojoj poznatoj teoriji o *idu*, *egu* i *superegu*. Ana je predugo zanemarivala svoj *id* (duboke osjećaje i nagone), ravnajući se prema zahtjevima *ega* (društvene norme i očekivanja) i *superega* u liku svog muža Alekseja. Ta strategija se pokazuje pogubnom. Nijedna uloga se ne može igrati beskonačno bez pogreške, čak ni u lutkarskom kazalištu. Netko uvijek popusti, ili konac, ili marioneta, ili onaj tko upravlja koncem, ili redatelj predstave. Ana tu mogućnost nije uzela u obzir, ali njena nesreća je odlično poslušila maloj Kitty, kao odlična životna škola.

Kitty je jedina osoba u filmu koja uspješno ruši društveno prihvaćene norme ponašanja. Ona se jedina ravna po svojim osjećajima, ali na način da oni nisu u potpunom konfliktu niti s društvom, niti s razumom. Na samom kraju filma, ona dolazi na seoski posjed svoga muža, gdje zatiče Levinovog brata, alkoholičara i disidenta, u pratnji njegove supruge, bivše prostitutke. Levin, koji je prilično pozitivan i simpatičan lik, smjesta se kreće ispričavati i objašnjavati joj kako princeza poput nje neće morati dolaziti u kontakt s bivšom prostitutkom, i tako u očima drugih, srozati svoj ugled i nevinost. Ali Kitty tada, na tako prirodan način, čini ono što Levinu nikada ne uspijeva, a ostalim likovima u knjizi (osim Ane) još i gore.

Ona smjesta uspostavlja prislan odnos s tom ženom, prihvaćajući je kao osobu, kao sebi ravnu, kao plemenitu ženu, koja se žrtvuje za ljubav svoga muža. Osim Ane, nitko u filmu za to nije sposoban, iako su, nominalno, svi puni kršćanske ljubavi i samilosti prema drugima. Njihova kršćanska ljubav funkcionira samo na daljinu, kada objekti njihove pomoći „ne smrde pred njima“, ne kvare njihove sterilne osjećaje, ne zahtijevaju izravni kontakt i ljubav. Nikome ne pada na pamet pridružiti se toj bivšoj prostitutci, iako im je ona svima emocionalno i ljudski nadmoćna. Najbolji primjer za to je Levin, Kittyin muž, koji je vjerojatno najbolje ljudsko biće u filmu, uz Anu i Kitty. Naime, Levin stalno radi sa svojim seljacima, dijeli jelo s njima, odmara se s njima, ljubazan je s njima, a ipak su oni protiv njega. Ne vole ga. Poštuju ga, ali ga ne vole. On stalno razbija glavu zašto je to tako, kada on, sasvim sigurno, najbolje tretira svoje seljake od svih veleposjednika koje on zna. Kitty rješava taj problem za njega i Levin završava svoje pojavljivanje u filmu značajnom rečenicom: „Shvatio sam“. Što je to on shvatio? Gledajući Kitty on shvaća kako je, pokušavajući biti blizak sa svojim seljacima, uvijek, svake sekunde, bio svjestan da je on veleposjednik koji se druži sa svojim seljacima. Nikada nije uspio prijeći jaz između njih tako da oni zaborave da je on veleposjednik koji se, eto, udostojio družiti se s njima. Stalno je visio u zraku osjećaj da se on „spustio“ na njihov nivo. Ukoliko su pravi osjećaji u pitanju, ne može biti govora o „spuštanju na nečiji nivo“, bilo da se radi o ljubavi, milosrđu, prijateljstvu ili nečem trećem. I Levinovi seljaci su to, normalno, osjećali. Kitty prilazi spomenutoj ženi na način koji ne daje na znanje da je ona princeza, koja se, eto, udostojila, spustila, da se druži sa bivšom prostitutkom. Ona tako jednostavno transcendirala svoju i njenu društvenu pozadinu, svoju i njenu prošlost i prilazi joj kao izuzetnom ljudskom biću, koje voli svojega muža i koje zaslužuje svu pažnju i dignitet ovoga svijeta. Ne zato što se netko udostojio da joj to da, nego zato što to ona svojom osobnošću zaslužuje. U toj izvrsnoj sceni, Kitty skidanjem skupocjenih krznana sa sebe automatski „skida i princezu iz sebe“ i postaje „bližnji“ toj ženi. Ne spušta se na njen nivo, nego postaje kao ona, u svemu dobrome što će njih dvije od tada zajednički dijeliti. Nakon toga Levin uzvikuje svoju eureka: „Shvatio sam“. Ova epizoda iz filma svoj pandan ima samo u Isusovom pristupu Mariji Magdaleni.

Teško je, u par stranica, nešto novo reći o Ani Karenjini i zato neću niti pokušavati, jer o tome je gotovo sve rečeno. O tom liku je napisano na desetke kilograma knjiga, ali mislim da, kao što sam već naglasio na početku, problem „Ane Karenjine“ (knjige) nije Ana (lik) nego njen muž i sve ono što on predstavlja. Stvari su izvana gledajući postavljene tako da taj emocionalno impotentni ministar ispada svetac i mučenik u očima licemjernoga društva dok je pohotna bludnica. Ipak, nam povlašteno dozvoljava Karenjin „ne glumi“ nego sve oko sebe. U Ani, prije ničega lošega, već naprotiv, je takva, ne zbog svoje indiferentnosti njezinoga „vidljiv na sceni“. Ana je stvari, dotjeran do ekstreme tragičnošću potakla preispitivanje sebe i drugih. je superiorna većini likova

čuvamo Alekseja Karenjina u sebi, jer će se on, pod krinkom lažnog profesionalizma, lažne vjere, lažnog morala sigurno zametnuti u svakoj osobi jer je tako najlakše. Lako je biti dobar muž kada te svi gledaju, lako je biti dobar čovjek kada te svi gledaju, lako je biti dobar vjernik kada su oči cijelog društva uprte u tebe, ali sve to je neizmerno teže kada svjetla pozornice nisu uperena u nas. Jude Law je toliko dobar u ulozi antipatičnog „sveca“ Karenjina da sam gledajući ga dobio toliko jak osjećaj antipatije prema liku da sam zaželio „ući u film“ i „išutati nogom“ taj licemjerni moral iz njega, a to mi se jako, jako rijetko događa. Ipak, to je znak da je glumac dobro odradio svoju zadaću. Takav osjećaj sam još jednom imao čitajući kratku pripovjetku od Dostojevskog „Selo Stepančikovo i njegovi žitelji“, gdje je glavni lik tako plastično ali antipatično prikazan da, jednostavno, poželite „ući u pripovjetku“ i lupiti ga po njušci, ali o tome nekom drugom prilikom.

Za kraj! Dajte filmu fer šansu, pretpite prvih desetak minuta dok se radnja ne zahukta i dok se ne naviknete na redateljjev nesvakidašnji kazališno-filmski pristup i trud bi se svakako trebao isplatiti jer ćete na uvid dobiti razne vrste ljubavi: razarajuću strastvenu ljubav, lažnu, licemjernu ljubav, umjetnu ljubav „s visoka“, istinsku filantropSKU ljubav, javnu (profesionalnu) ljubav, samozatajnu ljubav – priznat ćete, sasvim dovoljno za jedan film. Uživajte!

B.M.